

לשוננו לעם

עורך: משה פלורנטין

מתוך

כרך נח, תשס"ט-תש"ע



האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

תגובה לתגובה

דברי התגובה של אפרים בצלאל הלבני (להלן: המגיב) עומדים בעיקרם במישור שונה מן המישור שבו נטוע מאמרי.

ההסבר בדבר הצורה **שְׁאֵתָה** בשי"ן קמוצה ובדבר מקומה מבחינה כרונולוגית בלשון המקרא, שהמגיב הרחיב בו, ידוע היטב לכל המצוי בתורת הצורות של לשון המקרא. עם זאת ספק בעיניי אם חכמי אשכנז כר' אברהם קלוזנר ומהרש"ל באו מן המקום שממנו בא המגיב. לדידי ברי לי שהם לא באו מצד הדקדוק ההיסטורי ומצד מוקדם ומאוחר בלשון המקרא. לדידם כל המקרא אחד הוא, ותביעתם להגות **שְׁאֵתָה** באה אך ורק מצד הופעתה האחת של המילה כמות שהיא במקרא ולא מצד תולדותיה ומהלכיה ההיסטוריים של מילת הזיקה **ש**.

גישה זו, של דבקות בצורתה של תיבה מקראית כפי שהיא, באה לידי ביטוי גם במקרים אחרים, וכנרמז בהערה 19 שבמאמרי. כשנוספת לכך העובדה שהעלימו המדקדקים הללו את עיניהם מן המצוי בלשון חכמים, שאינה מכירה **שְׁאֵתָה** כלל (ובכלל זה בוודאי גם מן המצוי על לשונם בלימוד תורה שלהם, שהיה עיקר עיסוקם), ניכר בוודאי עד "כמה מדוקדק הוא דקדוק זה התובע [...] **שְׁאֵתָה** בהיסמכו על תיבה אחת ויחידה במקרא", כדבריי במאמרי (עמ' 36).

אין צריך לומר שהמבקש, כהמגיב, לקבל על עצמו תיקון זה והגייה זו שעל דרך התיבה האחת שבמקרא (ותיבות אחרות שמקיימות את המצב הארכאי של מילת הזיקה **ש** בתנועת a) רשאי לעשות כן, ואין מוחין בידו. אני לא באתי בעיקרו של דבר אלא להעמיד על תולדות מעשה התיקון הזה.

כך הוא גם באשר לדיוני במילה זו ולדברי המגיב עליה. המעיין יפה בדבריי יראה שבעיקרם לא באו אלא להסביר מה גרם להם לאשכנזים להגות את כינוי הרמז לנקבה בשורוק: **זו**, ומה נעשה בזה מבחינת מבקשי התקן הן בדורות ראשונים הן בדורות אחרונים. דברי המגיב האומרים ש"המילה זו בלשון התפילה איננה קשורה לצורה זו המקראית" אמת הם מצד עצמם אך לא מצד מה שביקשתי להעמיד במאמרי, והוא ההסבר מה גרם להם לאשכנזים לזהות את התיבה **זו** עם המילה זו המוכרת להם היטב מן המקרא, וליתר דיוק מפסוקי מקרא שגורים שהם חלק מעבודת בית הכנסת. גם בעניין זה המגיב פונה

אל הצד הפוסקני, אל מה שראוי לעשות הלכה למעשה, צד שאינו תכלית מאמרי.

ועתה שבאתי לכאן, אני מבקש לנצל במה זו כדי להוסיף ולציין בעניין **שאתה** לדברים שכתב החיד"א, ר' חיים יוסף דוד אזולאי, במילואים ("קונטרס אחרון") לחיבורו "ברכי יוסף" על שולחן ערוך, אורח חיים (שיורי ברכה, סימן קכז, ס"ק ב).¹ דבריו בזה, שהביא משל אחרים, אינם אלא קוריוז, אך יש חשיבות למה שכתב על כך הוא עצמו. וזה לשונו:

שאתה הוא וכו'. בברכת מודים שאתה הוא ה' אלהינו צריך לומר השי"ן פתח [=קמץ; היינו תנועת a, ולא סגול] ככתוב (שופטים ו, יז) שאתה מדבר עמי. ועוד, דאיכא מאן דקרי שי"ן סי"ן, ונראה ח"ו שיאמר שה אתה ויעבוד למזל טלה. מפי הגאון מהר"ר יהודה ממינדאילו. כן כתב הגאון מהר"מ ממודינא שהיה בזמן מהר"י קולון בליקוטיו כ"י. ויראה דלדין יושבי ארץ הצבי וכל גלילותנו צחי הלשון, דאומרים על ימין ימין, אין לחוש לומר שאתה בפתח, ואף דבכתוב נמצא שאתה בפתח, כבר המפרשים פירשו שהוא כמו שאתה בסגול. ואם בכתוב נקרה כן לטעם ורמז נסתר, לא יחויב לאמר תיבת שאתה בכל מקום בפתח. והגאונים הנז' (כרים) אטעמא אחרינא סמכי, ואיברא דבגלילות שאין ניכר במבטא שלהם בין ימין לשמאל יש בהן בפות' ויש לזהר בדבר. אך מנהג כל העולם להפך, ולא ראיתי ולא שמעתי מי שנהר בזה.

על הטעם "הפשוט" המצדד בקריאת **שאתה** מצד צורתה של המילה במקרא הוסיף החיד"א משמו של ר' יהודה ממינדאילו טעם אחר המכוון רק כלפי מי שאין בפייה הבחנה מובהקת בין שי"ן לסי"ן, ושקריאת **שאתה** בפייה בשי"ן סגולה עלולה להישמע כ"שָׁה אֵתָה" ולהעמיד את ההוגה כן כעובד עבודה זרה חלילה, כעובד "למזל טלה". נניח לטעם קלוש זה שכל השומע יצחק לו, ונפנה לדעת החיד"א עצמו על התביעה הזאת להגות בקמץ (בלשונו: פתח) דווקא. עם שהוא מסכים שהמחליפים בפייה שי"ן בסי"ן ראוי להם להיזהר ולנקוט דווקא את ההגייה בקמץ, הנה ה"אומרים על ימין ימין", כלומר כל שנוהגת בפיו הגיית שי"ן ימנית כהלכתה, אינם צריכים לדעתו לשנות מן המנהג ולקרוא **שאתה** דווקא, ובלשונו: "ואף דבכתוב נמצא שאתה בפתח, כבר המפרשים פירשו

1. אני מודה לאוריאל פרנק, שהעירני על דברי החיד"א הללו. אכן ציין לדברים אלו גם הרב מאיר מאזוז (החותם: נאמ"ן ס"ט) בסידורו "איש מצליח", לאוקמי גירסא, עמ' יט (סימן נח), הגם שהוא עצמו העמיד בסידורו **שאתה**, על פי התיקון האשכנזי; יעוין במאמרי, הערה 3.

שהוא כמו שאתה בסגול. ואם בכתוב נקרה כן לטעם ורמז נסתר, לא יחויב לאמר תיבת שאתה בכל מקום בפתח [...] ולא ראיתי ולא שמעתי מי שנהר בז"ה".²

2. כידוע יצא החיד"א בתקיפות נגד מעשי התיקונים בלשון התפילה על פי דקדוק כביכול. תיזכר כאן שוב תשובתו בשו"ת יוסף אומץ, סימן י, שבה עסק בכמה וכמה מתיקונים אלו; ור' ח' ילון, מבוא לניקוד המשנה, ירושלים תשכ"ד, עמ' 101.